

Elena e Maria, i en el XIV, en l'Arxipreste de Hita (en aquest el context deixa dubte sobre si és 'gripau' o 'serp' o 'cuc', en l'altre sembla més aviat allò si bé no és evident); de tota manera els lexicògrafs antics estan d'acord en la trad. «sapo», que en donen Nebrija (c. 1495) i els posteriors (des de Percivale «a toades», 1591). Tots, però, insisteixen en el caràcter verinós de l'animal; i avui que està generalment antiquat, es manté, però, a l'Argentina, i poc o molt a Xile, sempre com una mena de 'gripau'³ si bé acompanyat de creences mítiques o supersticioses, que ens dóna a conèixer el folklore literari. Segons RDTP (IV, 482-3) segueix usant-se *escuerzo* 'gripau' a bastants punts de Castella la Vella, Guadalajara, Cuenca i Aragó i *escorzo* a la Rioja, Almazán, Guadalajara i Osca. Veg. els detalls de tot això i d'altres de poc interès per a nosaltres en el DCEC, s. v. *escuerzo*. Resta també, amb fonètica lleonesa, en la forma *escurcio* de la Muntanya santanderina.

Els escrúpols que devien fer recular M-Lübke per a identificar el mot castellà amb el nostre es poden eliminar, tenint en compte: 1.ª que el gripau passa per tot per ser un animal molt verinós, i així (com ja hem vist) es fa constar sobre *escuerzo*, ço que fa que popularment el relacionin amb l'escurçó; 2.ª que sovint aquest nom s'ha aplicat a un animal més o menys fantàstic o fabulós, cosa que també hem vist de Xile i de l'Argentina, i que es fa constar ben expressament del sard *iskurtone* (ací $z > t$), veg. Spano. 3.^a que una cosa i altra han obrat a molts llocs per fer canviar la naturalesa de l'animal designat amb aquest nom.

Mossàr. *'ušqurğún* (registrat per RMA., Abenğolğol i Abenbeklarix), havia pres el sentit d'«eriçó» segons ells (veg. Simonet). A la Vall d'Aran donaven *eskürsün* com a 'escorpi'; també a Binéfar (Coll Altabàs); de manera que potser és també això el que volien dir amb el proverbi citat de Llaguardes i Gavàs; 4 també en valencià hi ha hagut confusions entre els dos animals. Sanelo anotava primer: «*escurçó*: alacran, sàbandija ponzoñosa», si bé hi va passar ratlla corregint-ho en «*escuerzo*».

D'altra banda és la forma mateixa de la denominació que presenta senyals de la confusió amb el ll. *scorpio*: a la Vall d'Ebo usen una forma *askupsyó* a Xaló i a Llíber un *askuptsyó*, amb la qual comparem el que diu *Canyis*: «al agarrà un piché nau, se li va caure l'ansa y dins tenia un *escaspió* enrollat en uns calses» (*Canyis i canyissaes*, p. 22).⁵ De tota manera en la major part dels llocs donaven bona definició de *escurçó* i GaGirona, en el vocabulari, diu que *escurçó* és «vibra» en el Baix Maestrat i a Tortosa, i l'usa així a *Seidia*: «de grans serps i *escurçons* la maldició» (139).

En castellà no hi ha dificultat en l'evolució fonètica -URTIO > -uerzo, amb transposició de la -i- postdònica, com NASTURTIIUM > *nastuerzo*, VERECUNDIA > *vergüenza*. El piem. *scurs* citat per Wartburg, sembla presentar un altre cas del mot en forma corresponent al nominatiu i no en acusatiu, igual que el cast. *escuerzo*, cosa molt comprensible tractant-se d'un semicultisme de màgics i bruixots.

DERIV.: *Escurçona* 'escurçó femella': «(les dones) per llurs / axí diverses / --- / són alimanyes, / serp tortuosa / --- / e leoparda, / loba, leona, / la *escurçona* / són, lop de mar, / lo pex mular ---», JRoig (*Spill*, 7720). *Escurçonera* [1587, *Llibre de la Pesta*, DAG.; Cavanilles, *Obs.* II, 337] dita així perquè aquesta planta s'usava com a contraverí de la picada d'escurçó; del català fou manllevat pel cast. *escorzonera* [1565], on la procedència catalana és testificada per Covarrubias i Oudin, veg. Spitzer (*MLN* LVI, 243-4);⁶ del català va passar també a l'it. *scorzonera* (notem -era) i d'allí al fr. *scorsonère* [1670]. *Escurçana* men. i eiv. peix, diverses menes de *Raia*, *AlcM* (s. v. *escorçana*), una d'elles, el *Trygon vulgaris* s'anomena així mateix *escurçó* a Barcelona i Eivissa (*AlcM*, *esc.*, § 3).

¹ Aquest diu que té uns 60 cm. de llarg, aquell uns 50 cm., crec que fins el Dfa. s'allarga una mica massa: n'he vistos diverses vegades, me l'han descrit molts pagesos i sempre era més aviat de 30 a 40 cm. Més fantàstica és encara la figura d'*AlcM* (prou es coneix que no n'hi ha a Mallorca): és més gruixut i molt més curt. És veritat que essent molt menys freqüent que les serps vulgars, la gent ciutadana no n'ha vist, fins alguns pagesos de plana no el coneixen, i per això sempre hi ha hagut qui ignorava el nom català, mentre que el ll. *vipera* és molt generalment conegut, més que més perquè les llengües literàries, i les tres romàniques cabdals, han conservat el nom llatí clàssic: it. *vipera*, fr. *vipère*, cast. *vibora*. Per això aquest s'ha usat també alguns cops entre nosaltres, i sembla que fins hagi descendit a l'ús, en algunes bandes de terres de plana; com a l'Horta de València (a Museros només coneixien *bíbora*, 1962, i ja OPou només registra «*bívora*: aspiss», p. 89). — ² Kluge (s. v. *schürze*), Walde, M-Lübke i fins Gamillscheg (*Rom. Germ.* I, 21) així ho admetien; d'altres creuen que és un mot germànic genuí, si bé parent del llatí: admès així en les eds. últimes de Kluge, Walde-H., Onions i fins Pok. (*IEW*, 941). No entro en la discussió, que ací no importa gaire, per més que es nota que Kluge mantingué la seva doctrina fins a l'última ed. del seu dicc. feta en vida seva, i el canvi coincideix amb la primera edició modificada pel nacionalista Götze. —

³ D'un encreuament amb el nom d'aquest deu venir el luquèès *corso-boddaglio* 'serp d'aigua' que M-Lübke posa en el mateix article. Deu sortir d'un *scorso-boddaglio, cf. it. dial. *bot(t)a* 'gripau', havent-se pres la *s*- com el prefix pejoratiu que tenim en *sborro* i *sgualdrina*. Potser forma provinent del Nord d'Itàlia amb sonorització de -t-; ¿o hi hauria una forma alt-italiana de AQUA en *bod-d'aglio*? —

⁴ El mot a l'Alt Aragó s'estén més a l'Oest: *eskorbón* a Linás de Broto (1965, no consta el sentit), però a Fiscal deu ser realment l'escurçó vista la proverbial: «Si te pica l'*eskorbón* / las campanas dindon», o sigui picada mortal, cosa que la gent del camp no diria segurament d'un escorpi. — ⁵ És clar, doncs, que hi ha encreuament *escurçó* × *escorpió*. A la Vall d'Ebo (on d'altra banda existeix com